

Memory update

СВЕСКЕ О НАСТАНКУ И ПОСЛЕДИЦАМА ФАШИЗМА / НАЦИЗМА

Александар Вајзнер и Милован Писари

Култура сећања

Издавач: ФОНД Б92

За издавача: Веран Матић

Уредница: Марија Чечен

Аутори: Александар Вајзнер и Милован Писари

Координаторка: Оливера Ранђић

Лектура и коректура: Лидија Кусовац и Јелена Митровановић

Дизајн: Никола Радојчић / Браћа Буразери

Штампа: Портал

Београд, 2014.

Тираж: 250

НИКАДА ВИШЕ?
КУЛТУРА КОЛЕКТИВНОГ СЕЋАЊА

*„Ви који живиће зашћићени
У својим шћојлим домовима,
Ви који сваке вечери кад се кући враћиће
Защичеће шћојли оброк и драћа лица:
Размислиће зар је шћо човек,
Тај који ради у блашћу,
Који не зна за сћокој,
Који се бори за мрвицу хлеба,
Који умире збој једној да или једној не
Размислиће зар је шћо жена,
Без косе и без имена,
Без имало снаће да се сећа
Празној шћоїледа и сћшудене ушћробе
Пошћушћ какве жабе у зиму.
Имајће на уму да се шћо збило:
Преносим вам ове речи.
Уклешиће их у своје срце
Боравећи у кући и корачајући улицом,
Идући на шћочинак и будећи се из сна
Понављајће их својој деци.
Ил’ нек’ вам се кућа сруши,
Нек’ вас болесћ скрши,
Ваши рођени нек’ од вас лице окрену*

Примо Леви, *Зар је шћо човек*,
Паидеиа, Београд 2005.

Да ли си некада размишљао/ла, о томе у којој мери оно што знаш о историји зависи од тога шта је неко желео да опише, а шта да занемари; шта је то што је неко желео да млади људи уче, а шта је проценио као непожељно?

Односно, у којој мери оно што учимо зависи од тога какве ставове имају аутори уџбеника и какве поруке желе да пошаљу политичари који су у том тренутку на власти?

Различити политички „таласи“ и друштвене промене утичу на то да се у јавности, медијима или у оквиру научних, културних и уметничких институција неки историјски догађаји обележавају гламурозно, помпезно, свечано, јубиларно... или скромно, па чак и да се на њих „заборави“, да на њих падне прашина... Тако су некадашњи државни празници и општенонародна весеља данас без значаја, или су постали разлози за подсмевање. Вероватно би ти било врло занимљиво да видиш снимке са некадашњих слетова поводом Дана младости, 25. маја, или да сазнаш колико је и зашто и у овој земљи био важан 29. новембар. Али нису у питању само датуми и прославе. Наше сећање и однос према прошлости видљиви су и кроз споменике које подижемо или рушимо, кроз имена институција и улица које мењам, кроз то о којим људима пишемо нове књиге, какве приче бабе, деде па и родитељи преносе деци, о чему се снимају ТВ серије...

Тако су данас у свим бившим југословенским републикама у моди нови датуми и покушаји да се маргинализује све што подсећа на време СФРЈ (да ли знаш шта тачно значи овај акроним?), а да се успоставе нове навике, обичаји и традиција. Контрола и репресија над медијима, правосуђем и свим другим културним, образовним, научним, чак и спортским и привредним институцијама, током деведесетих година, била је много већа него за време социјалистичког система у свим новим државама на Балкану. Називи

улица по херојима из антифашистичке борбе замењени су именима јунака из давне прошлости или су, у случају Србије, враћени називи из периода Краљевине Србије, Краљевине Југославије и Недићеве Србије. У читавој земљи су, у последњих 20 година, промењени називи стотинама улица који су били везани за антифашистичку борбу и Комунистичку партију Југославије. На исти начин су уклањани споменици и постављани нови, укидани разни институти, мењани називи школа, библиотека и фабрика. На пример, све главне улице у градовима читаве бивше Југославије звале су се или Улица маршала Тита или Титова улица или Јосипа Броза Тита.

Табла у Светогорској улици у Београду

?

Да ли знаш да ли је у твом или суседном месту постојала улица која је носила назив Јосипа Броза Тита?
Да ли постоји улица која и данас носи исти назив?

(одговор можеш истражити на крају ове свеске)

Без обзира на политичке, односно идеолошке разлике као и која политичка партија у овом тренутку има власт, у сваком друштву постоје вредности и историјски догађаји којих је врло важно сећати се. Ти догађаји најчешће су у вези с великим жртвама и великим победама. Попут оних за време Другог светског рата, током антифашистичке борбе против окупатора.

Уједињени против ратова

После драматичног искуства Другог светског рата, велики број земаља света ујединио се како би неке важне поруке стигле до свих становника планете – непосредно по завршетку рата 51 држава која се обавезала да ће одржавати међународни мир и сигурност, развијати пријатељске односе међу нацијама и промовисати друштвени напредак, боље услове за живот и унапређивати људска права основала је Уједињене нације. Основан је и Савет безбедности, донета Повеља Уједињених нација као и Декларација о људским правима. У сва ова документа и темеље новооснованих организација уграђена су искуства и лекције научене током Другог светског рата, односно начини да се заштити свет и његови становници од идеологија које прете да га униште.

Тако су и многе државе у своје Уставе уврстиле нове законе којима се забрањивало поновно оснивање фашистичких странака или сродних организација. То је била још једна важна порука коју је свет, изашавши из рата, хтео да пошаље: никад више не треба дозволити фашизму да дође на власт

Берлин холокауст меморијал, аутор Стефано Корсо

и да спроводи своје ужасне идеје због којих је током само шест година, колико је трајао рат, преко 50 милиона људи – војника и цивила – изгубило живот. Још већи је био број рањених, осакаћених и оних који више нису имали где ни од чега да живе. У земљама у којима је антифашистичка борба била врло јака и раширена, као на пример у Југославији, али и у Француској, Русији, Британији и Италији, ратни ветерани, односно антифашистички добровољци, основали су своја удружења преко којих су желели да своје идеје пренесу свима, а нарочито новим генерацијама. Заједно с државним органима, ова удружења су сваке године организовала обележавања важних тренутака њихове борбе против фашизма, а најважнији од тих датума постали су државни празници. У Југославији се славио 29. новембар као Дан Републике, у знак сећања на исти дан 1943. године када су представници партизанског покрета отпора прогласили настанак Федеративне Народне Републике Југославије; у Француској и у другим земљама слави се 8. мај као дан кад је рат у Европи завршен 1945. године; у Италији се слави 25. април као Дан ослобођења од нацизма и фашизма. У Србији се сваког 9. маја обележава Дан победе над фашизмом, али пошто је тај дан радни, не организују се посебне церемоније. Исти датум се у Русији обележава великом војном парадом, као и у Украјини, Белорусији и другим бившим совјетским републикама.

Такође, погинулим антифашистичким борцима подигнути су бројни споменици и меморијали, као места „сталног сећања“, на којима су се раније организовали разни догађаји у знак поштовања и захвалности према онима који су се борили и победили нацизам и фашизам – на Кадињачи код Ужица, споменик Стевану Филиповићу код Ваљева или меморијал Сремски фронт код Шида. У Србији данас постоји преко 15 културних добара, места и институција који су под заштитом државе јер чувају сећање на период великог страдања средином прошлог века.

**Дан устѡанка – заборављени ѡразник
АНТИФАШИСТА И ХЕРОЈ СТЕВАН ФИЛИПОВИЋ**

Док је фоѡиографија с еїзекуције младої револуционара Сїевана Филиповића, као симбол оїѡора фашизму, сїајала на ѡчасном месїу у Уједињеним нацијама, у Србији и Хрваїској скрнавили су њеїова сїомен-обележја.

Ваљево – Навршила се 71. ѡгодина оїѡкад је у устѡаничком Ваљеву извршена смрїна казна вешањем над младим револуционаром и херојем Сїеваном Сїїјејаном Филиповићем (1916–1942). Од свих фоѡиографија снимљених ѡкоком Друїої свеїскої раїа, једна је обишла цео свеї. На њој је овековечен моменатї када 22. маја 1942. ѡгодине храбри ѡарїизански командантї Поцерскої батїљона, с омчом око враїа, високо ѡодињућих руку са сїиснућим ѡесницама кличе слободи и ѡозива окуїљени народ да узме оружје у руке и ѡчне борбу ѡроїив фашизма.

На ѡсїаменїцу 16 мейара високої монументїалної сїоменика на брду Виграї изнад Ваљева нисмо заїшекли ни цвеће ни венац, шїо је јасно указивало да 4. јула, на Дан борца, овде нико није званично долазио. Док смо сїајали исїод раширених руку револуционара, ѡрисеїили смо се шїа су на дан еїзекуције забележили хроничари и сведоци. Као да су још одзвањале Сїеванове речи и ѡоруке док је маса ѡрађана сїезала круї око вешала: „Ако будеїе само сїајали и ледали, нейрїаїшељ ће и вас овако једної ѡ једної вешаїи. Смрїи се не ѡлашїије. Она је нишїа. То ћеїе видеїи кроз неколико шренуїака, кад будем умирао. Није смрїи сїрашна ако се зна зашїо се умире. Усїаїше! Сви у борбу ѡроїив фашистїичке реакционарне звери! Доле Хиїлер и њеїове злочиначке банде!...“

После країкої наређења „Вешаїше їа“, омча се заїеїла. Високо ѡодињуће руке ѡале су низ шїело. Песнице су осїале сїиснуїе. Насїао је шїајац и скоро видљива слика како један човек ѡрелази у исїорију. Фоѡиографија

с ової доїађаја убрзо је нашла ѡочасно месїо у зїради Уједињених нација као симбол оїѡора ѡроїив фашизма. Сїеваново храбро држање на їубилишїу нейосредно је уїицало на шїо да немачке окуїационе власїи одусїану од даљих јавних вешања на їїлу Србије. (...)

Полиїика онлајн, аутор Будо Нововић, 7. јул 2013

Споменик Стевану Филиповићу, изнад Ваљева, аутор Љубар

Зашто би се обележавала антифашистичка борба ако је прошло толико времена? На тај начин можемо да се сетимо зашто су обични људи одлучили да се боре против фашизма и нацизма. Они су схватили да човечанство не би могло да живи у свету пуном мржње, насиља, ратова, а знали су да фашизам и нацизам воде једино ка томе. Њихова убеђења су потврдили догађаји из Другог светског рата: рат на целој планети, логори у којима су људи масовно убијани јер су припадали другој народности, имали другу веру, били другачијег политичког опредељења, имали физички или ментални недостатак, или су волели особе истог пола. Људски живот тада није имао никакву вредност – и многи

грађани Србије су били убијени само зато што се сумњало да су припадници или симпатизери антифашистичке борбе, или једноставно из освете за убијене немачке војнике.

Антифашистички борци у целој Европи имали су различите политичке ставове, али су сви желели да живе у миру и да њихове идеје, које су често биле чак и супротстављене, разматрају и дебатују у парламентима, да сви грађани могу слободно да бирају ко ће у тим парламентима седети и водити земљу, да нико не мора да употреби силу како би убедио противника. То је и разлог што су после рата настале многе истинске демократске земље засноване на начелима антифашизма. У земљама где се то није десило, и где је једна једина политичка странка преузела власт без демократских механизма, настале су друге врсте диктатура. У Југославији је, на пример, Комунистичка партија, која је непрекидно од 1941. до 1944. године водила борбу против фашизма и нацизма, и која је – као једини случај у Европи и на свету – успела сама да окупи око себе стотине хиљада људи, после рата успоставила апсолутну власт под изговором да треба спровести социјалну револуцију. У овоме је и успела, али не без невиних жртава, нарочито у првим годинама после рата.

Међутим, сећање само на оне који су храбро победили фашизам и нацизам није довољно. Важно је сећати се и свих жртава тих идеологија, свих оних које су фашисти и нацисти убили плански, монструозно прецизно, сећати се разлога за њихову смрт и контекста у којем се она десила. Један од преживелих из логора Аушвиц, италијански Јеврејин Примо Леви, хемичар и писац, у закључку своје књиге о искуствима живота у логору *Удављени и сјасени* поручује:

„Ми који смо преживели нацистичке логоре носиоци смо једној искуства које је нејознајно новим генерацијама, и које ће бити, како време пролази, све мање јознајно. За младе генерације '50. и '60. година у њиховом животу су биле ствари које су њихови очеви доживели.“

о томе се причало у породици, сећања на оно што су видели била су још свежа. За младе генерације ових '80. година то су ствари које су доживели њихови деде и баке: далеке, избледеле, „историјске“. Младе генерације су забринуте због данашњих, различитих актуелних проблема: нуклеарна претња, незајосленост, [...]. За нас је причајти с младима све теже. Схваћамо то као дужност, а истовремено као ризик да излега као анахронизам, и да зашто нећемо бити саслушани. Али ми морамо бити саслушани: изнад наших индивидуалних искустава, били смо сви заједно сведоци веома важне и неочекиване догађаја, важне управо јер је неочекиван, нико га није предвидео. То се десило кроз сваке пројекте; десило се у Европи [...]. То може поново да се деси. Не желим, није ми да изврдим да ће се десити; као што сам навео, мала је вероватноћа да се истовремено остваре сви услови који су проузроковали нацистичку лудост, али се ипак данас јојављују одређени знакови. Насиље је „корисно“ или „некорисно“ пред нашим очима [...]. Оно чека само новој шарлаћани (има више кандидата) који ће га организирати, лејализирати, пројасити неопходним и који ће на такав начин заразити цео свет. Мали број земаља може бити имун на будући јаки шалас насиља који у себи обједињује нејолерантност, жељу за моћи, економске разлике, верски и политички фанатизам или расне сукобе. Треба дакле да узмимо, да не верујемо пророцима, чаробњацима, онима који јоворе и пишу „леје речи“ које не додуцира добри разлози [...].“

*I sommersi e i salvati, Primo Levi, Einaudi, Torino 1986.
(превод: Милован Писари)*

Многи преживели из логора смрти уложили су велики труд како би о свом искуству говорили новим генерацијама. Ишли су у школе да разговарају с младима, учествовали у дебатама, писали књиге. Реакције на њихове приче биле су различите – неки су се згрозили слушајући детаље о животу у логорима, али неки други нису хтели да верују да су

стварно постојале гасне коморе у којима су мушкарци, жене и деца систематски убијани, или да су нацисти и фашисти у целој Европи изградили преко 20.000 логора и институција за принудни рад. Најновија студија, која укључује рад преко 400 историчара, истраживача, универзитетских професора широм света показује да их је можда чак било двоструко више на простору читаве Европе. Овај невероватан систем институција за израбљивање скоро 20 милиона мушкараца, жена и деце састојао се од скоро хиљаду концентрационих логора, више од хиљаду логора за ратне заробљенике, 500

Мапа нацистичких логора 1944. године

бордела у којима су логорашнице служиле као сексуално робље за војнике Вермахта и чак 30.000 логора, фабрика и радионица за принудни рад. С друге стране, док су многи историчари писали важне књиге о масовном истребљењу Јевреја, неки други писци су у својим делима отворено негирали да се то стварно десило. Истовремено, иако су службено забрањена поновна оснивања фашистичких и нацистичких организација, присталице тих идеологија наставиле су да шире Хитлерове и Мусолинијеве идеје. Током 50-их година 20. века, првенствено у Немачкој па и у

другим земљама, демократске власти су схватиле да један од начина да се то промени, да се заустави ширење лажи о жртвама Холокауста и величање антицивизацијских идеологија које су претиле да униште цео свет, и које ће то поново урадити уколико им се пружи прилика, јесте непрекидно подсећање на догађаје из рата које треба узети као упозорење за све оно што су фашизам и нацизам произвели. Због тога су широм Европе, па и света, настали многи музеји у којима се чувају предмети и приче о жртвама, а изграђени су и бројни меморијали њима посвећени. У неким случајевима, на локацијама где су постојали највећи логори смрти, на пример у Аушвицу и Матхаузену, реконструисани су у целини или делимично главни елементи који су их чинили: бараке у којима су заточеници живели, гасне коморе и пећи за спаљивање лешева, зграде које су коришћене за убијање или спровођење експеримената над људима...

Сваке године милиони посетилаца обиђу оваква места, у настојању да се информишу о догађајима и људима који су учествовали у њима, да схвате како је било могуће да се у Европи тако нешто догоди, или промисле на које начине се слични догађаји у будућности могу спречити. Реалистичност неких од поставки у логорима смрти није изведена, према речима кустоса и историчара који су их поставили, како би застрашили и скандализовали публику, већ како би свако ко кроз њих прође могао да се поистовети с људима који су недужни окончали своје животе између тих бодљикавих жица и зидова и како би на тај начин разумео сву страхоту коју су фашизам и нацизам донели свету.

Ово место је немогуће илорисати. Ово је љрекрејница у људској историји. Све што јој је љрећходило никада се неће враћити. Етика, морал, закон, вера, наука, љросвећљење, љозићивизам, све је умрло овде... Човек је изјубио осећај невиности који је нећовао и који га је шћешо. Ако шћреба да љосићоји обавезан обрег љтрансформације који сваки човек и жена шћреба да љрођу, шћај обрег је ход кроз осићајке Аушвица. Свако

*Њреба да искуси сојсјвено разумевање овоја овде. Има
ѡу чак и више од ѡукој разумевања, јер свако ѡреба да
осеји ѡерей сојсјвене садашње одговорносји.
Неће бији Велике Тишине. Има нас мнојо и знамо
јревише.*

Др Пјотр Цивињски, директор Меморијал у Аушвицу
Увод у Годишњи извештај Меморијала за 2013. годину

Чак трећину посетилаца музеја и меморијала који се баве темом Холокауста и геноцида над другим народима током Другог светског рата чине ученици бројних основних и средњих школа из читаве Европе и света. Сва места страдања претворена у институције и места сећања велики део свог свакодневног рада посвећују образовању деце и младих и представљању информација које нуде, прича које причају о жртвама као и изложби које приближавају овај период светске историје младим генерацијама навикнутим на нову, брзу комуникацију. Бројни тимови раде на осмишљавању иновативних интерактивних изложби, радионица и материјала како би језиком младих приближили ове догађаје новим генерацијама и ангажовали их да размисле о вези између догађаја из прошлости и оних савремених, о обрасцу људског понашања који се понавља кроз историју проузрокујући бол и страдање невиних људи, а пре свега о начинима да се прекине зачарани круг насиља и поништи тај образац.

? Да ли знаш шта тачно значи реч Холокауст, зашто се пише великим словом и како овај трагични период зову сами Јевреји и зашто?

(одговор можеш јојражији на крају ове свеске)

С временом настале су и многе организације и институције у свету чији је задатак да истражују период Холокауста и да заувек чувају сећање на њега. Најзначајније се налазе у Европи (Мémorial de la Shoah у Паризу, Anne Frank House у Амстердаму, Wiener Wiesenthal Institut für Holocauststudien у Бечу, итд.), у Америци (United States Holocaust Memorial Museum у Вашингтону,) и у Израелу (Yad Vashem у Јерусалиму), у земљи у коју су се многи европски Јевреји који су преживели Холокауст преселили после рата. Такође, последњих година су на међународном нивоу уведени посебни датуми којима се обележава Холокауст. Најважнији је 27. јануар, када се кроз разне иницијативе и догађаје обележава Међународни дан сећања на жртве Холокауста.

Ипак, многим другим жртвама нацизма и фашизма још нико није посветио потребну пажњу. На пример, у логорима или у масовним стрељањима од 1939. до 1945. године у читавој Европи убијено је више од 500.000 Рома. Немачке власти су тек 1982. године признале да је у Трећем рајху извршен

Аушвиц, аутор Сајмон Лерд

геноцид над Ромима (и Синтима). Међутим, меморијал њима посвећен, направљен је тек тридесет година касније у Берлину. У другим земљама Европе, укључујући и Србију, геноцид над Ромима је још готово непозната ствар.

СПОМЕНИК НА КОЈИ СЕ ПРЕДУГО ЧЕКАЛО

Споменик Синтима и Ромима у Другом свјетском рату, који је откривен јучер у Берлину, једна је од тема којом се баве коментатори њемачке дневне штампе. За коментатора листа „Лубекер нахрихтен“ овај корак долази прекасно. „Скоро 70 година од окончања нацистичке диктатуре откривен је споменик убијеним Синтима и Ромима. Биле су потребне двије генерације да у центру Берлина настане једно мјесто на којем се може присјетити на масовна убиства. Заправо иритира колико је дуго времена за то требало“, сматра коментатор листа „Лубекер нахрихтен“. (...)

Какву вриједност има споменик убијенима ако се не штиће њихови поштомци?

„Келнер штајт анцајер“ се бави актуелном ситуацијом у којој се налазе Синти и Роми. „Нови берлински споменик је откривен у вријеме када Синти и Роми у источној Европи живе у озрачју све веће расистичке агресије и друштвено-културне искључености што превазилази и најминималније стандарде у поштовању људских права. То свакако премашује свакодневно дискриминирање у земљама као што су Њемачка и Француска. Због тога би Берлин Европи могао послати поруку, односно питање: Какву вриједност има споменик убијеним, ако се не штиће њихови поштомци?“, пита се коментатор листа „Келнер штајт анцајер“. (...)

Дојче Веле, аутор Мехмед Смајић
25. октобар 2012.

Чега се још сећамо...

За време Другог светског рата, у целој Србији је постојало 10 концентрационих логора, од којих су четири највећа била у Београду. Два су се налазила у самом граду, а у њих су 1941. године затварани београдски Јевреји и Роми. Први се налазио на Аутокоманди, тзв. Топовске шупе, и био је у функцији од августа до новембра 1941. године. У њега су довођени сви мушкарци Јевреји из Београда и Баната, укупно око 6.000 особа. Поред њих, доведено је и око 1.500 београдских Рома. Сви су стрељани.

Изван логора, живот се одвијао мање-више нормално: сви су морали да пазе како се понашају јер су немачке власти и домаћи фашисти све контролисали, али свакодневица се није много разликовала од периода пре рата. Људи су мирно живели у својим кућама, пролазили пешке или трамвајем поред логора кад су ујутро ишли на посао или се увече враћали, недељом су ишли на оближњи фудбалски стадион (данас стадион Партизана) да гледају утакмицу, док су ресторани, кафане и други локали несметано радили. Али преко зида који је одвајао логор од остатка света, Јевреји и Роми су живели у страшним условима, нису имали више никаква права, а свакодневно су одвођени на принудни рад или на стрељање, само зато што су били Јевреји и Роми.

Други логор се налазио на Старом сајмишту, на левој обали Саве, преко пута Саборне цркве. Ту су у децембру 1941. доведене јеврејске жене, деца и старци, као и многе Ромкиње са децом. Услови живота били су нељудски, због чега је много њих умрло од глади, болести и зиме. С друге стране реке, живот се и даље мање-више нормално наставио. Школе су радиле, људи се шетали Калемегданом, ишли у позориште, код пријатеља, на пијацу... Заточеници логора су, њих преко шест хиљада, убијани у посебном гасном камиону званом „душегупка“. Свакодневно су током два пролећна месеца 1942. у камион без прозора улазиле жене и деца, под изговором да их возе у други логор због принудног рада. Након што би камион прешао реку, заустављао се а један од немачких војника из пратње премештао је издувну

цев и причвршћивао је за унутрашњост камиона, који је настављао свој пут кроз центар Београда гушећи издувним гасовима Јевреје – жене, децу и старе који су се налазили унутра. Док би камион стигао до Трга Славија, сви његови путници би били мртви а њихово крајње одредиште било је село Јајинци у близини Београда где су их закопавали у масовним гробницама. На том месту испод Авале данас постоји меморијални парк, а у августу 2014. београдска општина Савски венац подигла је споменик испод Бранковог моста на месту на коме су немачки војници један сасвим обичан камион хладнокрвно претварали у гасну комору.

Данас, више од седамдесет година после тих догађаја, на просторима ових логора не постоје музеји и меморијали који би подсећали на животе тих невиних људи убијених зато што су припадали јеврејском или ромском народу. Бројне грађанске иницијативе као и појединци из државних, универзитетских и невладиних организација, годинама се залажу да се Старо сајмиште и Топовске шупе од урушених зграда зараслих у коров претворе у образовне и меморијалне институције како би се тај део историје ове земље и приче о животима тих људи сачували од заборава. Под притиском

Из филма *Сајмиште - Историја једног логора*, продукција: ТВ Б92 и Фонд Б92

тих активности државни органи су почели озбиљније да схватају ово питање, те је 2013. године формирана комисија која за задатак има оснивање едукативно-меморијалног центра најпре на Старом сајмишту. За сада, међутим, чини се као да не постоји сећање на особе које су на овим местима изгубиле живот, и самим тим не постоји могућност да се упозоре грађани да оно што се десило, уколико се препусти заборава, може поново да се јави, иако можда не на исти начин и не са истим друштвеним групама и људима: тада су Јевреји, Роми, хомосексуалци, Јеховини сведоци били главне жртве нацизма и фашизма, сутра то може бити неко други...

У Србији се такође обележавају одређени датуми у знак сећања на жртве нацизма и фашизма, али су они ипак мало познати и нису део општег размишљања о догађајима које обележавају, већ су формалност.

?

Да ли знаш шта се у нашој земљи обележава сваког 2. априла, 21. октобра и 16. децембра?

(одговор можеш потражити на крају ове свеске)

Из меморијалног центра у Орадуру, Француска

Важност сећања

Недостатак сећања на антифашистичку борбу и на све жртве нацизма и фашизма охрабрује оне који су и дан-данас прикривено или отворено симпатизери тих идеологија. Они, могло би се рећи, граде своје сећање на те догађаје које је у вези с починиоцима злочина, које они често сматрају херојима, а не са жртвама, патњом и разарањима које су ти злочинци намерно проузроковали.

Пошто живе у одговарајућој политичкој ситуацији која омогућава да се то дешава, они, између осталог, величају особе које су међународни судови осудили и за које постоје више него јасни докази да су намерно убијали друге само зато што су „други“. У Италији је, на пример, 2012. откривен споменик посвећен фашистичком генералу Родолфу Грацијанију који је тридесетих година убио десетине хиљада невиних цивила у Либији и у Етиопији. То је било могуће, између осталог, и зато што се у Италији никад није довољно јасно говорило о злочинима које су италијанска војска и фашистички добровољци починили у Африци. Како су могли да се осећају потомци тих жртава? Легитимно је помислити да су многи од њих били бесни, фрустрирани, тужни, и да су то доживели као велику неправду. Ово није једини случај: контроверзе прате многе споменике и меморијалне институције свугде у Европи – Мађари подижу споменике сународницима које сматрају херојима, а који су за време Другог светског рата починили злочине над Јеврејима, Французи се још нису сасвим суочили с улогом сопствених војника у масовним злочинима које су заједно с озлоглашеним немачким Ајнзац трупама починили у неким местима централне Француске, државе источне Европе које су некада биле у саставу Источног блока под вођством Совјетског Савеза сада уклањају споменике подигнуте ослободиоцима од фашиста и нациста, совјетској Црвеној армији...

Ни Србија није остала имуна на овакве „трендове“. Годинама се води прави рат у научној заједници и јавности око ревизије историје и улоге појединих покрета и војних

формација у Другом светском рату. Поништавају се судски процеси у којима су припадници ових покрета осуђени због колаборационизма са нацистима и фашистима и они се поистовећују са стварним жртвама. Потреба да се рехабилитују невини који су страдали током послератне комунистичке власти злоупотребљена је за афирмацију оних који су заиста чинили злочине. Организују се трибине посвећене интелектуалцима који су били идеолози фашизма у Србији, уређују се изложбе, књиге о њима продају се у свим књижарама, мајице са њиховим ликовима продаване су на улици, а у новинама или у телевизијским емисијама стално су присутни и позитивно окарактерисани. Црква је за свеца прогласила човека који је величао антисемитизам и Хитлера, а у уџбеницима историје за основну и средњу школу допринос оних који су се борили против фашизма и Хитлерове окупације (а за социјализам и комунизам) минимализован је и маргинализован, а злочин оних који су сарађивали с окупатором је игнорисан и фалсификован.

На пример, Милан Недић, председник Владе, и његови сарадници, који су управљали полицијом и жандармеријом у Србији која је била под контролом и окупацијом Хитлера, одговорни су за бројне злочине над грађанима, за пљачку, пребијања и ликвидације. Не само што су управљали

Спомен обележје убијеним Јеврејима на обали Дунава, Будимпешта, Мађарска, аутор: Денис Џарвис

полицијом и неким логорима током окупације већ су и помагали Хитлеровој војсци и Гестапоу у масовним убиствима у Крагујевцу, Београду, Лесковцу... Међутим, у појединим школским уџбеницима историје Милан Недић описан је као човек од угледа и поверења. Чињеница је да се историјски догађаји могу посматрати и тумачити из различитих перспектива као и мотивација учесника тих догађаја, али би научно установљене чињенице морале бити неоспорне.

Натпис "Никад више" на улазу у меморијални центар на месту бившег логора смрти у Дахау, Немачка, аутор: Масимилиано Ђани

Не чини се, са позиција историографије, да има ишта сјорно у једној нојорној чињеници која и за просечну љамеј функционише без појребе за накнадним објашњењем, а која јласи да су њарјизанске јединице заједно са њријадницима Црвене армије ослободиле Београд. То, међујим, није случај у једној њерверјираној реалности која је измешала лончиће времена и у којој неки алхемијски мисјици ѡкушавају њараисторијским мејодом ѡроменији ѡрошлосј која се дојодила. Нико се, наравно, не би узбуђивао ѡсјојањем локализоване скујине историографских алхемичара или неких друјих мисјика из ње обласји. Проблем ѡочиње оној ѡренујка када се, ујркос здравој

љамеји и елементарним знањима на нивоу основне школе, ѡочиње мењји историја као начин нове државне ѡолијике. (...)

Нишјавило и ѡразнина које је за собом осјавио Друји свејски рај ѡојуњени су у друјој ѡоловини двадесетјој века новим хуманисјичким концепјом, ѡојјуно редимензионираном обласји људских ѡрава и јасном и чврстјом вером да нам се искујтво Холокаустја и свих друјих злочина више никада не смеју дојодити. Да ли ѡозиција истјоричара дозвољава ишја друјо? Зар се истјоричар који се бави истјоријом Друјој свејској рајја не среће са истјоријским чудовишјима? Сусретј са Злочином није ѡијање моралисања истјориојрафије, већ одбијање истјоричара да ѡреузму на себе ѡајње човечансјтва. Да ли наше саосећање ѡрема жрјиви значи ѡрсјрасносј ѡрема онима који су ѡајшили? Истјоричари, као и сви људи, морају да се ѡоклоне ѡред ѡајњама друјих људских бића. У име ѡе и ѡакве људске ѡојребе, која дефинише и сам смисао нашеј ѡосјојања, држава чији смо ми ѡрађани дужна је да врајти у наше сећање све оне који су својом смрћу и сјрадањем задужили наше ѡосјојање.

Из чланка *Ревизија историје: О заборављеним дајјумима*,
ауторка Бранка Прпа,
директорка Историјског архива Београда
Извор: недељник *Време*, број 980, 15. октобар 2009.

О култури сећања не треба да брину само држава, историчари или културне и образовне институције, музеји, библиотеке, школе или спомен-подручја. Веома је важно да свако од нас препозна значај који сећање на антифашистичке борце, као и на жртве нацизма и фашизма, има у данашњем свету. Ако се сећамо вредности за које су се борили антифашисти, одајемо поштовање и свим жртвама, јасно осуђујемо насиље, мржњу, расизам у свим њиховим облицима, градимо у нама свест о жељи да сви, сада и у будућности, могу да живе у миру и складу, и на тај начин дајемо пример свима око нас.

Одговор на питање са стране 7:

Чак 13 места у Србији има улицу која носи име маршала Тита, али сада то више нису главне улице као некада. Већина њих је у Војводини. Што се тиче осталих бивших југословенских република, донекле је другачије: у Хрватској чак 19 места има улицу или трг маршала Тита, укључујући и главни град Загреб, с једним од највећих и најлепших тргова, у Македонији их је седам, у Црној Гори пет главних шеталишта поред мора задржало је назив Титова обала, док у Босни и Херцеговини и Словенији има по 13 места с улицама и трговима који носе име некадашњег доживотног председника СФРЈ. Словеначки Уставни суд је додуше, упркос томе што нису промењени називи „Титових“ улица, 2011. године донео одлуку да је ново именовање улица по Јосипу Броз у „неуставно“ зато што то име „симболизује некадашњи тоталитарни режим, те би на именовање улица по њему могло објективно да се гледа као на признавање тог режима“.

Одговор на питање са стране 16:

Холокауст (грчки олокаустон: потпуно спаљен, од префикса оло и каустон, спаљен) жртва је паљеница боговима или душама покојника код Грка и Римљана, при којој се обично (за разлику од других типова жртава) спаљивала цела жртвена животиња. Код старих Израелаца постојао је аналогни обред спаљивања целог јагњета (хебрејски олам калил: уништење огњем).

Реч Холокауст први је за геноцид над Јеврејима током Другог светског рата употребио црквени сабор протестантских цркава тадашње Западне Немачке. Постепено је ушао у општу употребу и данас је то основно значење речи. Употребљен је због посебног значаја и интензитета мржње према Јеврејима и идеолошке осуде јудаизма, која се издваја од поступака према другим нацистичким жртвама.

Јевреји ово страдање означавају хебрејском речју Шоа, што значи невоља, уништавање, и наводе да реч холокауст подразумева свесно и намерно жртвовање, док оно што се њиховом народу догодило током Трећег рајха није била ни њихова одлука ни њихова свесна жртва зарад вишег циља, већ су нацисти намерно покушали да униште јеврејски народ скоро до његовог потпуног нестанка.

Одговор на питање са стране 21:

Други април је Дан сећања на жртве Холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату;

21. октобар је Дан сећања на српске жртве у Другом светском рату, 16. децембар је Дан сећања на Роме страдале у Другом светском рату.

Ако желиш да сазнаш више...

Филмови:

Добар ошцац – ошцацужница ћерке
(Der gute Vater: Eine Tochter klagt an)
режија: Јоаш Татари, 2003.

Сајмишће, историја једног лошора
режија: Марко Поповић, 2009.
www.b92.net/specijal/sajmiste/video.php

Синема Комунистико
режија: Мила Турајлић, 2010.

Живош је лепо (La vita è bella)
режија: Роберто Бенини, 1997.

Сајтови:

www.semlin.info
www.memorylab-europe.eu

Књиге:

Давид Албахари, Геџ и Мајер
Стубови културе, Београд, 1998.

Бесудбинство
Имре Кертес, Прометеј, Нови Сад, 2002.

Тријумфална књижа
Ерих Марија Ремарк, Минерва, Суботица, 1986.

Белешке

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

329.18(4)“19”
329.18(497.1)“19”
341.322.5(497.1)“1941/1945”
316.75(497.11)“19/20”

ВАЈЗНЕР, Александар, 1966-
Култура Сећања / Александар Вајзнер и
Милован Писари. - Београд : Фонд Б92, 2014
(Београд : Портал). - 29 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 250.

ISBN 978-86-89891-11-9
ISBN 978-86-89891-07-2 (за издавачку целину)
1. Писари, Милован, 1980- [аутор]
а) Фашизам - Европа - 20в б) Фаизам -
Југославија - 20в с) Жртве рата -
Југославија - 1941-19145 д) Култура сећања
- Србија - 20в-21в
COBISS.SR-ID 210088716

Продукција:

**FOND
B92**

Реализовано уз подршку:

Robert Bosch Stiftung

